

„140 GODINA TELEFONA U ZAGREBU” – IZLOŽBA TEHNIČKOG MUZEJA „NIKOLA TESLA” I HT MUZEJA

VESNA LIPOVAC □ HT muzej, Zagreb

GORAN RAJIČ □ Tehnički muzej „Nikola Tesla”, Zagreb

Početak ožujka 2022. godine u Tehničkom muzeju „Nikola Tesla” u Zagrebu otvorena je izložba o povijesnom razvoju telefonije u Zagrebu i Hrvatskoj naslovljena 140 godina telefona u Zagrebu. Izložba je privukla veliku pozornost široke javnosti i medija, što se vidjelo po izvrsnoj posjećenosti. Povod izložbi bile su dvije važne jubilarne obljetnice – navršenih 140 godina od pojave prve telefonske linije u Zagrebu 1881. godine te 30 godina od pojave komercijalne javno dostupne mobilne telefonske mreže u Hrvatskoj 1991. Izložba je bila postavljena u izložbenoj dvorani Tehničkog muzeja „Nikola Tesla”. Budući da je njezin naglasak bio na razvoju javne nepokretne telefonije, u postavu izložbe mjesto je našlo više od stotinu različitih autentičnih telefonskih uređaja i komutacijskih elemenata telefonskih centrala, odnosno izloženi su najreprezentativniji predmeti zbirke Telegrafija i telefonija TMNT-a te Zbirke nepokretne telefonije, Zbirke pokretne telefonije i Opće telekomunikacijske zbirke HT muzeja (muzeja telekomunikacija i pošte) u Zagrebu.

Izloženi su predmeti pokrili sve faze razvoja telefonije u Zagrebu počevši od pojave prve javne koncesionirane telefonske mreže 1887., kada su upotrebljavani induktorski telefonski aparati s lokalnom baterijom, preko pojave Siemensovih automatskih telefonskih uređaja s okretnim brojčanikom u drugoj polovici 1920-ih, pa sve do amblemskih primjeraka koji su obilježili kraj 20. stoljeća poput poznatoga Iskrina telefona ETA-80, odnosno do prvih mobilnih uređaja proizvođača Carryphone Maxon i Dancall iz 1990-ih.

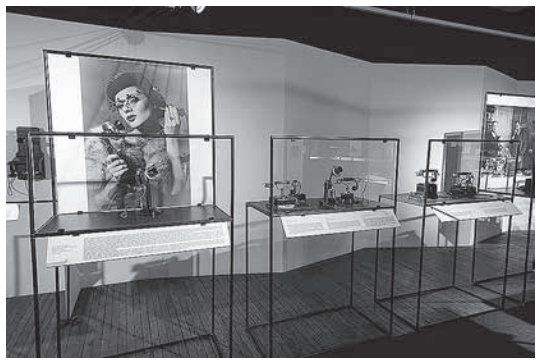
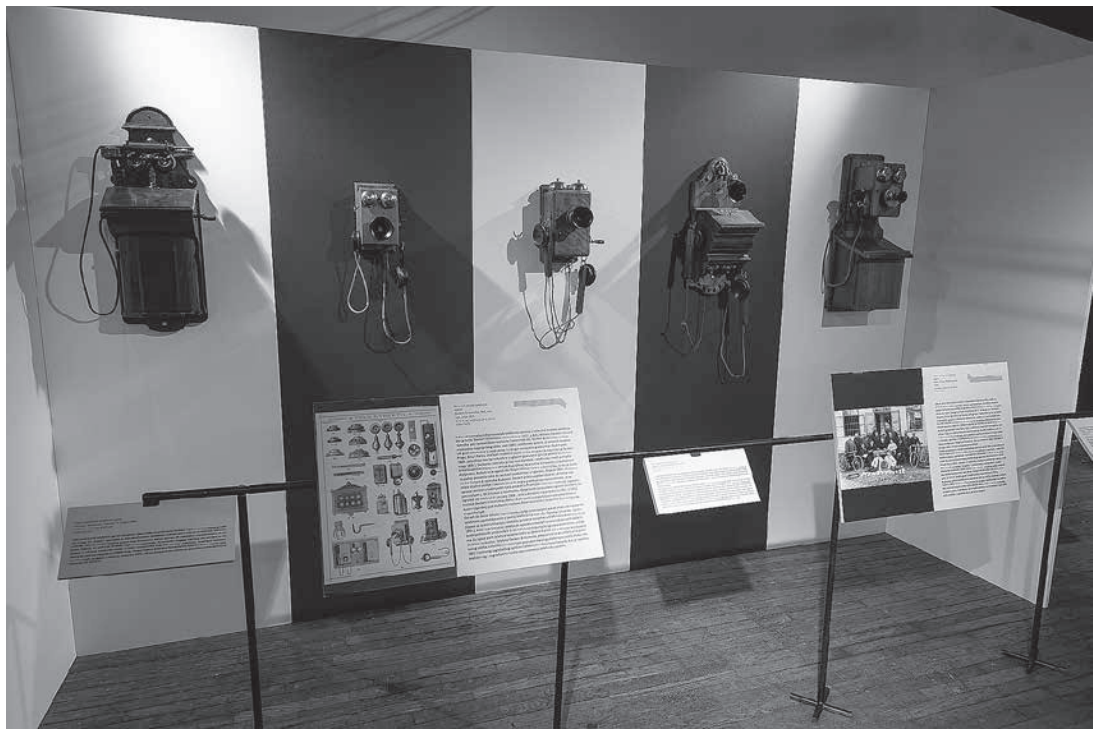
U središtu izložbene dvorane nalazio se paravan na koji su projicirane povijesne fotografije vezane za razvoj telefonije, s naglaskom na ključnim osobama i lokacijama, a iza njega su bila smještena tri ključna segmenta povezana s razvojem automatske telefonije: Strowgerov okretno-podizni birač prve zagrebačke automatske telefonske centrale iz 1928., automatska telefonska centrala s koordinatnom sklopkom zagrebačke tvornice telekomunikacijskih uređaja „Nikola Tesla” iz 1960-ih te, na kraju, elektronička telefonska centrala sustava AXE, proizvedena suradnjom švedskog „Ericssona” i zagrebačke tvrtke „Nikola Tesla” tijekom 1990-ih, koja je označila moderni iskorak u digitalizaciji naše telefonske mreže.

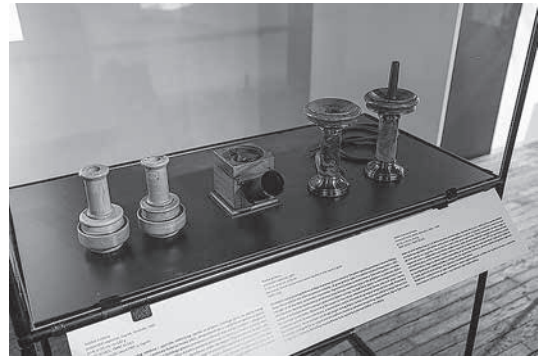
sl.1. i 2. Izložba 140 godina telefona u Zagrebu u izložbenoj dvorani Tehničkog muzeja „Nikola Tesla”. Fotografirao Mladen Lončar.

Digitalni element u postavu izložbe bio je poseban kapacitativni zaslon na kojemu su posjetitelji mogli razgledati digitalnu izložbu U potrazi za prvim mobitelom – 30 godina telefonije u Hrvatskoj, postavljenu na mrežnoj adresi www.ht-muzej.hr, na kojoj se može istražiti povijesni razvoj mobilne telefonije u Hrvatskoj, a prema reakcijama korisnika, to je učinjeno na kreativan i interaktivan način. Kako se snaga mobilnih mreža temelji na primjeni digitalne tehnologije, autori su smatrali da je doživljaj izložbe potrebno prilagoditi tom momentu i omogućiti zainteresiranim da prigodno saznaju više o telefonima i mobilnim telefonima koristeći se upravo svojim pametnim telefonima i osobnim računalima.

Izložbu prati opširan i bogat katalog od 130 stranica, s mnoštvom autentičnih i dosad rijetko objavljenih povijesnih fotografija, koji daje opširan pregled razvoja telefonije u Zagrebu, a recenzirao ga je dr. sc. Marino Manin, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju Hrvatskog instituta za povijest.

Kao jednu od zanimljivosti izložbe u postavu je bilo moguće vidjeti i otpremnik Reisovala telefona datiranoga u 1877., a to znači najstarijeg poznatog telefona u Hrvatskoj, iako postoje pouzdane naznake kako je i stariji od toga, što bi značilo da potječe iz vremena prije patentiranja telefona u SAD-u 1876. godine. Iako je kao izumitelj telefona priznat Alexander Graham Bell jer je osigurao patentno pravo na telefon u SAD-u, malo je poznat doprinos tom otkriću njemačkog učitelja Johanna Philipa Reisa, koji se u zemljama njemačkoga govornog područja smatra izumiteljem telefona, a javno je demonstrirao načelo njegova rada nekoliko godina prije Bellova. Taj vrijedan primjerak telefona dio je fondusa TMNT-a, a Muzeju ga je nakon Drugoga svjetskog rata darovao zagrebački Prirodoslovno-matematički fakultet. Izložba posredno apostrofira i pitanje našeg HT muzeja koji je stradao tijekom nedavnoga zagrebačkog potresa, pa su telefonija i potres u Zagrebu opet na neki način međusobno uvjetovani.

Naime, veliki zagrebački potres 1880. opustošio je grad i na nekoliko mjeseci odgodio puštanje u rad prve telefonske linije u Zagrebu, dok je onaj drugi, iz 2020., narušio statiku zgrade Ravnateljstva pošta i brzobjava u Jurišićevoj ulici, dovršenu 1904. godine. Zgrada koju su projektirali mađarski arhitekti Ernő Foerk i Gyula Sándy bila je dom prve zagrebačke telefonske centrale utemeljene na sustavu centralne baterije koja je

sl.3. Zidni telefonski aparati s kraja 19. stoljeća na izložbi 140 godina telefona u Zagrebu. Fotografirao Mladen Lončar.

sl.4. i 5. Stolni telefoni na izložbi 140 godina telefona u Zagrebu. Fotografirao Mladen Lončar.

sl.6. Najstariji poznati telefonski uređaj u Hrvatskoj izumitelja Johanna Philipa Reisa (u sredini).

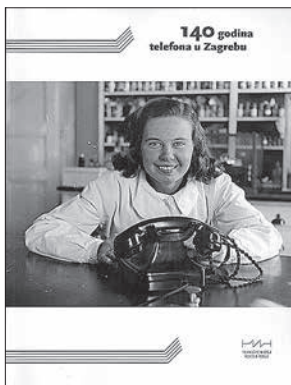
u promet puštena 1904. godine, kao i prve zagrebačke automatske telefonske centrale dobivene kao dio ratne odštete od Njemačke, koja je počela raditi 1928., a iz prometa je isključena tek početkom 1980-ih. Usto, palača Ravnateljstva pošta i brzjava bila je i sjedište PTT-a (kasnijeg HPT-a), a u njoj je sve do potresa bio smješten naš nacionalni poštanski i telekomunikacijski muzej – HT muzej.

Nakon potresa u ožujku 2020. jedinstveni stalni postav HT muzeja, kao i povijesno neprocjenjivo vrijedne muzejske zbirke, morale su biti preseljene na različite zamjenske lokacije. Budući da je time HT muzej na neodređeno vrijeme onemogućen u primanju posjetitelja, aktivnom i konstruktivnom međumuzejskom suradnjom pronađen je način da uz pomoć Tehničkog muzeja „Nikola Tesla” posjetitelji i dalje uživaju u raznovrsnim i povijesno važnim predmetima iz dragocjenih fundusa obaju muzeja.

Autori izložbe su Goran Rajič, viši kustos Tehničkog muzeja „Nikola Tesla” i Vesna Lipovac, viša kustosica HT muzeja. Za likovni postav i grafičko oblikovanje izložbe zaslužan je Hrvoje Đukez, dok je grafičko oblikovanje i pripremu kataloga realizirao Ivan Đukez.

sl.7. Siemens ZB SA 24 – jedan od prvih automatskih stolnih telefona u Zagrebu. Fotografirao Mladen Lončar.

sl.8. Katalog izložbe 140 godina telefona u Zagrebu, Tehnički muzej „Nikola Tesla”, 2022.

LITERATURA

1. Rajič, Goran, Vesna Lipovac. *140 godina telefona u Zagrebu*. Zagreb: Tehnički muzej „Nikola Tesla”, 2022.
2. Rajič, Goran. „Od prve lokalne do prve interkontinentalne telefonske veze u Zagrebu”. U: *Moderno lice grada – o urbanizaciji i izgradnji komunalne infrastrukture na području Hrvatske u 19. i 20. stoljeću*, ur. Lidija Bencetić, Marino Manin. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020.
3. Rajič, G. „Značajke razvoja javne telefonije u Hrvatskoj od 1990. do 1998. godine”. *Časopis za suvremenu povijest*, 52(1) (2020): 81-97.
4. Rajič, G. „An Overview of Telephony Development in Zagreb (1881-1981)”. *Review of Croatian History*, XVI(1) (2020): 27-42.

Primljeno: 27. srpnja 2022.

“140 YEARS OF THE TELEPHONE IN ZAGREB” – AN EXHIBITION OF NIKOLA TESLA TECHNICAL MUSEUM AND HT MUSEUM

March of this year (2022) saw the opening in Nikola Tesla Technical Museum of an exhibition entitled “140 years of the telephone in Zagreb”. The objects for the show were selected from the holdings of the Nikola Tesla Technical Museum and from (HT Museum – Croatian Post and Telecommunication Museum) in Zagreb, and they vividly illustrate the technical development of telephony from its appearance in Zagreb and Croatia down to our own age. Room has been found in the set-up for over a hundred different authentic handsets and commutation elements of switchboards.

The exhibition objects covered all the phases of the development of telephony in Zagreb, starting with the appearance of the first public concessionary telephone network in 1887, when induction telephone devices with local batteries were used, via the appearance of automatic telephones with rotary dials in the second half of the 1920s, up to the items that characterised the end of the 20th century, including the first cell phone. Particularly standing out among the exhibits is the oldest known telephone in use in Croatia, from 1877.

The exhibition is accompanied with a lengthy museum catalogue with a historical review of the development of telephony and numerous authentic photos.